

## La llengua i la literatura catalanes en els llibres de text de l'època franquista

Joan Perera i Parramon \*

### 1. Introducció

L'objectiu d'aquest article és fer conèixer els resultats d'un estudi sobre la visió que els llibres de text de l'època franquista donaven de la llengua i la literatura catalanes. S'han estudiat molts aspectes de la política educativa del règim franquista i de l'acció repressora contra la llengua i la cultura catalanes; en aquests estudis, però, no s'ha utilitzat gaire una font importantíssima per a conèixer la ideologia que s'intentava de transmetre a través del sistema escolar: els llibres de text. És per això que m'ha semblat oportú de realitzar una anàlisi dels llibres de text de literatura per veure fins a quin punt aquests llibres reflectien la política anihiladora de la llengua i de la cultura catalanes empresa pel règim franquista.

#### *a. L'ensenyament, vehicle d'inculcació ideològica. Els llibres de text*

Durant el franquisme, l'escola serví, probablement més que en cap altre període històric, per a la transmissió dels valors i de les regles morals de la classe dominant. Els vencedors de la guerra, per consolidar el règim que n'havia sorgit, sotmeteren la població a un procés de reconversió ideològica basat en els tres principis de l'ideari tradicional —Déu, Pàtria i Família— que havien estat adoptats com a fonaments ideològics del nou règim. Aquest procés es dugué a terme, principalment, a través del sistema escolar.

---

\* Joan Perera i Parramon, Professor Titular del Departament de Didàctica de la Llengua i la Literatura de la Universitat de Barcelona, és especialista en història de la llengua i edició de textos medievals i en didàctica de la llengua. Publicacions: *Quatre anys de català a l'escola* (1983), "Textos literaris medievals" (1988), "L'ensenyament de l'ortografia a l'EGB" (1989).

L'educació tingué, en el període bèl·lic i en la immediata postguerra, unes connotacions bel·ligerants que em sembla important de destacar. Així, per exemple, una Circular de la Inspecció de Primera Ensenyança de la província de Lleida, feta pública el 23 de febrer de 1939, justificava les accions repressores que s'hi contenien de la manera següent:

*La guerra en Cataluña ha terminado y los frutos de la paz vienen rápidamente. Uno de éstos es la Escuela Nacional, que va a abrirse muy en breve. Pero la guerra cuesta ríos de sangre, de riquezas, de arte, y habrá que destruir implacablemente todas las causas que la han originado, para asentar la obra educativa sobre estos dos inmovibles pilares: Dios y España.*

*Sobre estos dos precisamente, porque los sin Dios y sin Patria, los rojos y los separatistas, han hecho todo el mal. La escuela primaria, nacional, municipal o privada, ha de ser católica y también española, sin que se tolere nada que amengüe cualquiera de estos dos postulados.<sup>1</sup>*

Amb els anys, i paral·lelament a l'evolució general experimentada pel règim franquista, l'educació passà per diverses etapes, que la portaren del nacional-catolicisme a ultrança dels anys quaranta a la ideologia tecnocràtica dels setanta, l'exponent màxim de la qual fou l'anomenat Llibre Blanc de l'any 1969. Convé no oblidar, però, que, tot i que els aspectes més conservadors i intransigents del franquisme, els més lligats a la religiositat i al patriotisme, deixaren lloc en aquesta nova ideologia a criteris econòmics i tecnocràtics sense unes connotacions ideològiques tan clares, l'unitarisme dels programes, de l'ideari polític, social i religiós i de la llengua d'escolarització no variaren substancialment.

Un exponent fidel de la fortíssima càrrega ideològica que tingué l'educació en l'època franquista, el constitueixen els llibres de text. Aquest tipus de llibres havien d'atenir-se rigorosament als programes i qüestionaris oficials i estaven sotmesos a l'aprovació del Ministeri, el qual hi exercia un implacable control ideològic. És per això que l'anàlisi i l'estudi d'aquests llibres és d'una gran utilitat per descobrir les intencions de les autoritats educatives, les filies i les

---

(1) Citat per J. Benet, *Catalunya sota el règim franquista*, p. 336.

fòbies que els guiaven i les manipulacions i tergiversacions a què sotmetien la major part de les matèries escolars.

Però no tots els llibres de text eren iguals. Bé que tots havien de mantenir-se dins els postulats i les normes del règim, n'hi havia que en feien interpretacions absolutament reaccionàries mentre que altres en feien interpretacions més liberals. Aquestes diferències de criteris són també de gran interès per a la història de l'educació del període franquista.

### *b. L'ensenyament de la literatura durant el franquisme*

Si bé la matèria escolar sobre la qual s'exercí una pressió i una manipulació majors durant el franquisme (deixant a part la "formación del espíritu nacional" i la formació religiosa) fou segurament la història, la literatura també es trobà condicionada absolutament pels interessos del règim, decidit, d'una banda, a mostrar i a magnificar aquells aspectes de la història literària i cultural que podien justificar-lo i servir-li de suport per consolidar-se i, d'una altra, a esborrar-ne dràsticament tot allò que s'apartés poc o molt dels valors que propugnava.<sup>2</sup>

Els elements que caracteritzaren l'ensenyament de la literatura durant el franquisme foren els següents: la ja esmentada manipulació ideològica (sobretot en els aspectes polític i religiós), l'ensenyament memorístic, l'exaltació del caràcter particularista i "nacional" de la literatura espanyola i la utilització de criteris extraliteraris en la valoració de les obres literàries. Aquestes característiques, que persisteixen amb variacions durant tot el franquisme, es veuen reflectides clarament en els llibres de text autoritzats pel Ministeri. Bé que l'objecte d'estudi del present treball se centra en els aspectes relacionats amb la literatura catalana, veurem com les característiques esmentades també són presents en els llibres estudiats i no únicament en els més antics.

---

(2) F. Valls ha estudiat minuciosament en el llibre *La enseñanza de la literatura en el franquismo (1936-1951)* les característiques de l'ensenyament de la literatura durant aquest període i les manipulacions i tergiversacions de què fou objecte. Tot i que no tracta específicament de les qüestions referides a la llengua i a la literatura catalanes, el llibre és molt complet i exhaustiu i d'un gran interès.

*c. Llibres de text estudiats*

L'estudi del qual presento els resultats a continuació ha estat realitzat a partir dels llibres de text de literatura espanyola del fons de llibres de text escolars de l'Àrea de Ciències de l'Educació de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona. Concretament, he analitzat tots els llibres de literatura dels cursos quart, cinquè i sisè de Batxillerat del fons esmentat, compresos entre els anys 1939 i 1970. En algun cas, també he tingut en compte algun llibre posterior del qual m'ha interessat algun aspecte. En total són una trentena llarga de llibres, repartits de la manera següent: 4 corresponents al Pla del 1938, 5 al Pla del 1953 i 25 als Plans del 1957 i posteriors. La relació completa dels llibres estudiats figura a l'Apèndix (pàg. 29).<sup>3</sup>

He d'advertir, d'entrada, dues limitacions del present treball. D'una banda, hauria estat interessant de poder disposar de més llibres de les dècades dels quaranta i dels cinquanta. En el fons de llibres, però, no n'hi ha més i m'ha estat impossible de consultar altres biblioteques. Això no obstant, els llibres corresponents als plans posteriors al 1957 s'han revelat força interessants i amb diferències ben significatives. Com es veurà, molts llibres dels anys seixanta i fins i tot dels setanta conserven fórmules i prejudicis típics del franquisme i mantenen encara actituds clarament anticatalanes.

D'una altra banda, cal tenir present que el ressò i la influència que pugui exercir un llibre de text depenen de la difusió que tingui el llibre, tant pel que fa al nombre d'exemplars venuts com a l'extensió de l'àmbit geogràfic de distribució. Aquesta dada també ens hauria estat d'una gran utilitat a l'hora de valorar l'abast real i la incidència de les opinions expressades en els llibres de text analitzats. Un estudi d'aquest tipus, però, hauria estat molt complex i, pel que fa als objectius del present treball, que té un caràcter general i pretén de ser una primera aproximació al tema, no estrictament necessari.

---

(3) En el present article, els llibres estudiats se citen sempre amb el cognom dels autors i, entre parèntesis, l'any d'edició: García López (1961), Ros-Saura (1947), etc.

## 2. Consideracions generals sobre la llengua i la literatura catalanes

### a. Les llengües de la Península Ibèrica

Josep Benet, en l'obra *Catalunya sota el règim franquista*, reproduïx el següent fragment del *Catecismo Patriótico Español* de Menéndez-Raigada, llibre de text de "formación política escolar" de l'any 1939:

— *¿Cuál es la tierra de España?*

— *La tierra de España es la mayor parte de la Península Ibérica, colocada providencialmente por Dios en el centro del mundo.*

[...]

— *¿Por qué decís que la lengua castellana será la lengua de la civilización del futuro?*

— *La lengua castellana será la lengua de la civilización del futuro porque el inglés y el francés, que con ella pudieran compartir esta función, son lenguas tan gastadas, que van camino de una disolución completa.*

— *¿Se habla en España otras lenguas más que la lengua castellana?*

— *Puede decirse que en España se habla sólo la lengua castellana, pues aparte de ésta tan sólo se habla el vascuence, que, como lengua única, sólo se emplea en algunos caseríos vascos y quedó reducido a las funciones de dialecto por su pobreza lingüística y filológica.*

— *¿Y cuáles son los dialectos principales que se hablan en España?*

— *Los dialectos principales que se hablan en España son cuatro: el catalán, el valenciano, el mallorquin y el gallego.*<sup>4</sup>

---

(4) J. Benet, *op. cit.*, p. 339.

En cap dels llibres estudiats en el present treball no he trobat afirmacions tan falses ni tergiversacions tan flagrants com les del text anterior. En els llibres de literatura s'insisteix, evidentment, en el predomini de la llengua castellana, en la seva superioritat espiritual i en el seu valor imperial; però, en general, això no obsta perquè, fins i tot en els llibres de la dècada dels quaranta, s'hi faci una presentació correcta de l'origen de les llengües romàniques, llur distribució espacial i llur evolució durant l'Edat Mitjana.<sup>5</sup>

La primacia del castellà sobre les altres llengües peninsulars i el seu caràcter imperial són, això sí, conceptes sobre els quals s'insisteix repetidament, de forma més barroera a la immediata postguerra, de forma més subtil en èpoques posteriors que arriben fins als anys setanta. Per José Rogerio Sánchez (1939), el predomini del castellà a la Península és justificat per les raons següents:

*Es Castilla [...] la que con más constancia se afana durante siglos por un ideal universal; cargando sobre ella como destino nacional lo que a todos los otros reinos interesaba, logra la natural consecuencia de que su romance, expresión la más viril de un pensamiento eficazmente desenvuelto, sea la lengua nacional y, mejor diríamos, la lengua de los destinos imperiales de España.*<sup>6</sup>

G. Díaz-Plaja, que l'any 1939 qualifica el castellà d'"idioma español por antonomasia" i inicia un dels seus textos amb la consigna "Sentid el orgullo de hablar español",<sup>7</sup> l'any 1949 continua parlant d'"idioma imperial"<sup>8</sup> i l'any 1955 presenta la situació lingüística d'Espanya de la manera següent:

---

(5) Cal tenir en compte, però, que els llibres que he estudiat dels anys quaranta i cinquanta són d'autors catalans i editats a Barcelona. Fóra interessant de comprovar si passa això mateix en llibres d'autors no catalans i editats fora de Catalunya.

(6) José Rogerio Sánchez, *Lengua y literatura española*, Madrid 1939, citat per F. Valls, *op. cit.*, p. 81-82.

(7) Citat per F. Valls, *op. cit.*, p. 82.

(8) "Con el siglo XVI, la literatura en Cataluña abandona, en general, su idioma para usar el idioma imperial", Díaz-Plaja (1949), p. 128.

*SITUACION Y POSIBILIDADES DEL ESPAÑOL EN EL MUNDO.- El español es una lengua de dimensiones universales. Huella viva y espiritual de nuestro Imperio, puede decirse, como de éste se dijo un día, que no se pone todavía hoy el sol en los dominios de la lengua española, que resuena en todos los continentes.*

*Sus posibilidades son inmensas, ya que es el único lazo irrefragable de unión para la Hispanidad. Su estudio es obligatorio en todas las naciones cultas.*

*Para vosotros, españoles, la defensa de nuestro instrumento expresivo, base de la comunión espiritual que nos une a los pueblos levantados por nosotros a la Fe y a la Cultura, debe ser una tarea de honor.*

*ESPAÑA Y SUS LENGUAS.- En nuestra Patria, España, se hablan cuatro lenguas. Una, el vascuence, procede de los idiomas ibéricos que se hablaban antes de que España fuese dominada por Roma. Los otros tres, proceden del latín, y se llaman castellano, catalán y gallego.*

*RIQUEZA IDIOMÁTICA Y ESPIRITUAL DE ESPAÑA.- Todos estos idiomas son igualmente españoles y en todos ellos se han escrito páginas gloriosas, de las que debemos sentirnos orgullosos.*

*MISIÓN PRIMORDIAL DEL CASTELLANO.- Ahora bien: uno de estos idiomas, el castellano, situado en el centro de la Península, que ha dado al mundo escritores insignes, es el llamado a ser el vínculo de unión entre todos los españoles. Es por ello la lengua oficial del Estado y se le denomina muchas veces, por autonomasia, español<sup>9</sup>.*

L'any 1963 encara trobem aquestes mateixes idees en un dels textos estudiats, el de Sáenz de Urturi-Mateo, de l'editorial S.M., que és el que conté més falsedats i imprecisions respecte a la literatura catalana. Quant al tema que ara ens ocupa, podem llegir-hi el següent:

*El castellano, lengua nacional. En España el castellano se afirma sobre los idiomas locales, catalán y gallego, a impulso mismo de la política. El castellano es la lengua del Imperio. Los otros idiomas de la*

---

(9) Díaz-Plaja (1955-6è), p. 17-18.

*Península, exceptuando el portugués, dejan paso libre al castellano hasta el siglo XIX en el campo literario*<sup>10</sup>.

Si no em sorprèn de trobar aquestes paraules en un text com el de Sáenz de Urturi-Mateo, al qual m'hauré de referir diverses vegades per la seva actitud confusionista, sí que em sorprèn de comprovar que G. Díaz-Plaja, bon coneixedor de la literatura catalana i un dels autors de llibres de text més "liberals" del franquisme,<sup>11</sup> encara mantingui, l'any 1972, la idea de la força imperial del castellà i la justifiqui amb arguments tan poc rigorosos com "la posició privilegiada que ocupa aquesta llengua al centre del país".<sup>12</sup>

Veiem, doncs, en els textos estudiats que, si bé no es nega mai la categoria de llengua al català i al gallec, hi ha una insistència obsessiva a presentar el castellà, sobretot a partir de l'època dels Reis Catòlics, com a llengua superior, amb tot de connotacions extralingüístiques; i això afecta no únicament els llibres més polititzats dels anys quaranta sinó també els d'autors considerats més "liberals" i fins a èpoques ben recents.

#### *b. La unitat lingüística dels Països Catalans*

Respecte d'aquesta qüestió, és interessant d'assenyalar que els llibres estudiats coincideixen a presentar unitàriament com a "catalana" tota la literatura expressada en aquesta llengua a l'època medieval, però, en canvi, n'exclouen a partir de la Renaixença la dels autors valencians, les obres dels quals són qualificades de "valencianes" i es diu que són escrites, no en català, sinó en valencià. Així,

---

(10) Sáenz de Urturi-Mateo (1963), p. 102.

(11) F. Valls, en el llibre citat anteriorment (p. 82-83), manifesta que "*Díaz-Plaja representa, frente a José Rogerio Sánchez, la tradición más liberal, aunque siempre —por supuesto— dentro del sistema y del grupo de los intelectuales vencedores. Sus obras son de lo mejor que encontramos entre lo legalizado en la España de posguerra. Tener como texto, en los años cuarenta, un Díaz-Plaja era un privilegio*".

(12) "*La formación de las grandes monarquías renacentistas conduce a la absorción de las lenguas que no ocupan una posición privilegiada en el centro del país. Boscán, seducido por el empuje del Imperio español, escribe en castellano su obra literaria*", Díaz-Plaja (1972), p. 168.



mentre que a l'Edat Mitjana tant Ramon Llull com Bernat Metge com Ausiàs Marc són presentats dins els apartats corresponents dedicats a la literatura catalana —independentment de llur procedència mallorquina, catalana o valenciana—, als segles XIX i XX es presenten formant part de la literatura catalana només els autors del Principat i de les Illes (Verdaguer, Guimerà, Maragall, Costa i Llobera, Joan Alcover, etc.); els pocs autors valencians que se citen (Vicent-Venceslau Querol i Teodor Llorente —autors, d'altra banda, d'una copiosa producció en llengua castellana—) s'inclouen en l'apartat dedicat a la poesia regional i dialectal del segle XIX, al costat del castellà José M. Gabriel y Galán o del murcià Vicente Medina.

És cert que l'actitud d'aquests dos autors valencians no fou mai, ni de bon tros, "catalanista", i que generalment anomenaven la seva llengua "llemosí".<sup>13</sup> Això no obstant, és molt simptomàtic i sospitós que, en els llibres estudiats, no aparegui mai cap autor valencià en els apartats dedicats a la literatura catalana dels segles XIX i XX, i que quan n'apareix algun en altres apartats s'anomeni sistemàticament la seva llengua valencià i no català.

A banda d'aquesta qüestió, comuna a tots els llibres estudiats, em sembla important de destacar l'actitud confusionista d'un dels textos, ja citat anteriorment: el de Sáenz de Urturi-Mateo. Els autors d'aquest llibre, on no apareix mai clara la unitat lingüística dels Països Catalans, parlen de "dialecto valenciano" fins i tot en referir-se a l'època medieval; i no s'acontenten de designar d'aquesta manera la llengua dels escriptors valencians ("*Tirant lo Blanch*. Escrita en dialecto valenciano...")<sup>14</sup> sinó que hi designen també la de Ramon Llull:

*El dialecto valenciano ofrece en el siglo XIII una figura altamente interesante en Ramón Llull (1232-1315). Este mallorquín de vida aventurera...*<sup>15</sup>

No podríem trobar cap mostra millor d'incultura i de barroeria (o, més probablement, de malintencionat confusionisme): un mallorquí que al segle XIII escriu en "*dialecto valenciano*" .

---

(13) Cf. els articles que els dedica la *Gran Enciclopèdia Catalana*.

(14) Sáenz de Urturi-Mateo (1963), p. 96.

(15) *Ibid*, p. 45.

c. La literatura catalana, "literatura regional"

En general, els llibres estudiats, conseqüents amb el plantejament lingüístic exposat anteriorment segons el qual el castellà és la llengua espanyola per autonomàsia, cridada a acomplir altíssimes missions espirituals, consideren les literatures gallega i catalana com a apèndixs de la castellana i les situen en un segon (o tercer, o quart) ordre, qualificant-les de regionals enfront del caràcter nacional de la castellana:

*Las literaturas regionales de España, de tan brillante historia en pasados siglos, al llegar el XVIII se encuentran sumidas en una profunda decadencia. [...] La preocupación, como vimos, de los románticos por los temas costumbristas y regionales favoreció mucho el progreso de los idiomas y literaturas regionales*<sup>16</sup>.

Aquest qualificatiu de "regional" s'aplica, fins i tot, en alguns casos al període medieval. Díaz-Plaja titula, l'any 1955, un dels capítols del seu llibre: "Literaturas regionales en la España Medieval"<sup>17</sup>.

Un plantejament semblant, bé que matisat, es manté encara en els llibres dels 70:

*De todas formas, aun cuando la importancia del castellano, le llevó a ser la lengua oficial española y a poseer una de las literaturas más importantes de la Historia, tanto el catalán como el gallego han seguido vigentes hasta nuestros días y han dado también notables muestras literarias*<sup>18</sup>.

Cal dir, però, en honor a la veritat, que alguns autors —concretament Lacalle, Correa-Lázaro i García López— eviten sistemàticament

---

(16) Edelvives (1958), p. 350

(17) Díaz-Plaja (1955-5è), p. 183.

(18) Quintanilla (1970), p. 64.

aquestes denominacions i presenten les literatures gallega i catalana bé amb el seu nom propi, bé sota l'encapçalament de "literaturas peninsulares" o "literaturas hispánicas"; aquesta darrera denominació és la que utilitza també Díaz-Plaja en les darreres edicions dels seus llibres.

### *d. Ús de la llengua catalana en els llibres de text estudiats*

Evidentment, en els llibres estudiats apareix ben poca cosa escrita en llengua catalana. Únicament a les antologies per a 6è. curs del Pla de 1957, en les quals és obligat d'incloure un text de Verdager, trobem textos relativament llargs escrits en català, sempre, és clar, al costat de la traducció en castellà. Tot i això, m'ha semblat convenient de comprovar en quina llengua s'escriuen els noms dels autors catalans i els títols de llurs obres i el grau de correcció dels textos escrits en català. El resultat d'aquesta comprovació és força interessant.

Pel que fa als noms dels autors catalans i als títols de llurs obres, comprovo que, en general, els corresponents a l'època medieval s'escriuen en català i que els d'èpoques posteriors s'escriuen en castellà. Així, al costat de Francesc Eiximenis, Bernat Desclot o Andreu Febrer, trobem Jacinto Verdager, Juan Maragall o José Carner; i, al costat del *Llibre d'Amic e Amat*, *Lo somni* o *Tirant lo Blanc*, trobem *Idilios y cantos místicos*, *Tierra baja* o *Elogio de la palabra*. De l'època medieval, d'altra banda, Ramon Llull és anomenat en molts casos i de forma indistinta d'aquesta manera i Raimundo Lulio, i els reis cronistes Jaume I i Pere III són esmentats sempre en castellà; també durant aquest període hi ha vacil·lacions en la grafia dels noms propis: si la major part dels autors segueix criteris normalitzats (Joan, Francesc, etc.), alguns altres —com Correa-Lázaro o Edelvives— segueixen criteris pre-fabrians (Johan i Johanot, Francesch, etc.). En els apartats dedicats a l'època moderna i contemporània, els textos de Lacalle, García-López i el darrer de Díaz-Plaja transcriuen també els títols de les obres en català, sovint amb la traducció castellana a continuació.

Menció a part mereix el llibre de Sáenz de Urturi-Mateo, en el qual, si bé els títols de les obres literàries són escrits en català, hi ha tantes errades en aquests títols i en els noms dels autors que sovint els fan irrecognoscibles. Entre els autors catalans dels segles XIX i XX apareixen: Joaquin Ruyras, Prudenci Bertranc, Francisco Soler (que

deu ser Frederic Soler), Juan Alcober, Lorenc Riber, Víctor Brossá (dramaturg desconegut, fruit probablement de la fusió de Víctor Balaguer i Jaume Brossa), etc. I entre les obres, trobem les següents: *La Papellona* (d'Oller), *Crisalides* i *Proses barbares* (de Bertrana), *El naufrag* i *L'Allegria del Sols* (que deuen ser *El naufrag* i *L'alegria que passa* de Rusiñol), etc. Una altra bona mostra de la descurança i la ineptitud amb què és fet aquest llibre.

Quant a la reproducció de textos en català, el primer —i únic— manual en què apareix algun fragment literari escrit en aquesta llengua és el de Lacalle (1955-6è). Es tracta de fragments de poemes de Verdaguer i de Maragall, acompanyats sempre de la traducció castellana. En els altres textos, fins i tot en els més recents de Díaz-Plaja, els fragments literaris són només en versió castellana.

En les antologies esmentades més amunt, que reproduueixen textos de Verdaguer —i en algun cas de Llull i de Maragall—, la situació és la següent: Lacalle (1955-6è) i Edelvives (1963 i 1971) presenten el text català segons l'ortografia pre-fabriana; Correa-Lázaro (1965) i Suárez (1967) ofereixen el text català normalitzat, però amb nombroses errates; només García-López (1973) reproduueix correctament els textos catalans (aquest autor és, precisament, el que recull més textos catalans, ja que no es limita a Verdaguer com proposa el Ministeri sinó que hi afegeix Llull i Maragall).

El fet que, en general, només se citin en català els autors i les obres medievals, i que els moderns i contemporanis se citin en castellà, i la descurança en la transcripció dels textos catalans moderns són factors que em duen a la conclusió que en els llibres estudiats hi ha una actitud deliberada de presentar la literatura catalana com una literatura obsoleta, que potser tingué un paper important —i pot ésser estudiada autònomament— a l'època medieval, però que actualment és un apèndix de la literatura castellana, sense particularitats que la'n diferenciïn, sense cohesió interna i sense produccions de prou nivell comparables a les de les literatures cultes. Abonen aquesta conclusió dos elements més esmentats anteriorment: d'una banda, l'actitud de secessionisme lingüístic que suposa l'exclusió del conjunt català dels autors valencians de la Renaixença i posteriors; i, d'altra, l'aplicació gairebé unànime del qualificatiu "regional" a la literatura catalana dels segles XIX i XX.

### 3. La literatura catalana medieval

#### a. Autors i obres destacats

Els únics autor i obra que són tractats per tots els llibres estudiats són Ramon Llull i el *Tirant lo Blanc*. Llull apareix sempre com la figura més important de la literatura catalana medieval i és valorat no únicament pel seu paper capdavanter en l'ús del romanç en textos filosòfics i didàctics i com a iniciador de la prosa catalana —paper en el qual se'l sol comparar amb Alfons X el Savi—, <sup>19</sup> sinó també per la seva tasca apostòlica i per la seva passió missionera. En aquest sentit, convé assenyalar que els textos menys rigorosos destaquen precisament els aspectes més "exemplars" de la seva vida; vegeu com a mostra la referència biogràfica del llibre d'Edelvives:

*Raimundo Lulio. Vida.- Nació en Palma de Mallorca. Llevó una juventud de liviandad. Un desengaño amoroso trocó su corazón. Convirtiose sinceramente a Dios. Ingreso en la Orden franciscana y terminó su vida con el martirio en Bujía (África).* <sup>20</sup>

L'obra més important de Llull és, segons els textos estudiats, el *Llibre d'Evast e Blanquerna*, probablement pel seu caràcter exemplar i moralitzador. D'aquesta obra, n'expliquen l'argument i en destaquen el *Llibre d'Amic e Amat*, al qual se solen referir com el "único ejemplo de literatura mística en la España medieval". <sup>21</sup>

La primera de les novel·les de cavalleria catalanes, el *Tirant lo Blanc*, mereix també l'atenció de tots els autors de llibres de text de l'època franquista. En efecte, recollint sempre les paraules que Cervantes li dedicà en el Quijote ("por su estilo, es éste el mejor libro del mundo"), consideren aquesta obra com una gran novel·la cavalle-

---

(19) "La significación de Lulio con relación a la prosa catalana es semejante a la de Alfonso X con relación al castellano", Correa-Lázaro (1963), p. 114.

(20) Edelvives (1958), p. 97.

(21) García López (1961), p. 107.

resca i en destaquen el realisme i l'humorisme, alhora que en censuren l'excés de sensualitat. En molts casos s'explica, succeïment, l'argument del *Tirant*; en l'explicació d'aquest argument hi ha, curiosament, algunes diferències d'interpretació respecte del moment de la mort de l'heroi: així, si per a Lacalle "*la muerte le sorprende en medio de la alegría de sus bodas*",<sup>22</sup> segons García López, que és qui dona la versió correcta, "*una enfermedad mortal acabará con la vida del héroe, impidiendo sus bodas con aquélla (Carmesina)*".<sup>23</sup> Qui dona, però, una versió més fantasiosa d'aquest fet són els inefables Sáenz de Urturi-Mateo; per aquests autors, *Tirant* "*como Roger (de Flor), también muere en un banquete de bodas, pero no asesinado.*"<sup>24</sup> D'altra banda, aquests darrers autors ens assabenten també de la gran difusió que obtingué el *Tirant* i de la seva transcendència imperial amb aquestes paraules:

*Fue el libro de cabecera de muchos de los conquistadores de América y del mundo.*

*El protagonista llenaba las aspiraciones de los hombres de acción, como los que ganaron un mundo para la civilización cristiana y para España, porque desde simple soldado llega a escalar la sede del trono Imperial de Bizancio.*<sup>25</sup>

La tercera figura en ordre d'importància, segons els llibres de text estudiats, és la d'Ausià Marc. Alguns autors el consideren el poeta més important de la literatura catalana medieval.<sup>26</sup> Díaz-Plaja destaca la influència que la seva obra tingué en la poesia catalana i castellana posterior (diu que "Garcilaso de la Vega lo imitó, y Jorge de Montemayor lo tradujo en verso castellano")<sup>27</sup> i per a destacar-ne la

---

(22) Lacalle (1955-6è), p. 153.

(23) García López (1961), p. 109.

(24) Sáenz de Urturi-Mateo (1963), p. 96.

(25) *Ibid*, p. 96.

(26) "*El poeta más personal y notable de cuantos escribieron en lengua catalana*", Lacalle (1952), p. 106; "*Con la poesía de Ausiàs March llega a su cumbre la literatura catalana medieval*", García López-Pleyan (1960), p. 73.

(27) Díaz-Plaja (1955-5è), p. 192.

importància reproduïx uns versos elogiosos que Joan Boscà li dedicà. Entre les seves obres, la que en general és considerada com a millor és el *Cant espiritual*, del qual es destaquen la sinceritat i la vigoria.<sup>28</sup>

A banda dels dos autors i de l'obra esmentants suara, la major part dels llibres estudiats es refereix també a altres aspectes de la literatura catalana medieval, entre els quals sobresurten els següents: la influència de la poesia trobadoresca a Catalunya i el seu desenvolupament; la importància de les quatre grans *Cròniques*, especialment la de Ramon Muntaner; les figures de Francesc Eiximenis, Bernat Metge (a qui dedica una atenció especial Díaz-Plaja) i Jordi de Sant Jordi (aquest, probablement, gràcies a la seva relació amb el Marquès de Santillana, que l'elogià com a poeta i com a músic i li dedicà el poema "*Coronación de Mosén Jordí*"); i l'obra anònima *Curial e Güelfa* (que sol ésser qualificada d'"erótico-sentimental").

Els llibres més complets, sobretot els de 5è curs del pla de 1953, citen molts altres autors, potser de no tanta rellevància, però amb obres també destacables, com ara Arnau de Vilanova, Anselm Turmeda, Andreu Febrer, Jaume Roig o Joan Roís de Corella.

### b. Valoració

A l'hora de valorar els llibres de text que s'ocupen de la literatura catalana medieval, apareix clarament una gran diferència entre els llibres de Lacalle, Díaz-Plaja i García López i els altres. Els textos dels tres autors esmentats són ben documentats, exposen en molts casos valoracions i opinions personals i tracten amb detall de tots els aspectes destacables de la literatura catalana anterior al segle XVI. No és que siguin del tot satisfactoris; però ateses les limitacions de l'època franquista, potser no pot demanar-se més. Els altres llibres —Correa-Lázaro (1963), Edelvives (1958), Sáenz de Urturi-Mateo (1963) i Quintanilla (1970)— dediquen molta menys atenció a la literatura catalana medieval i es limiten a repetir les afirmacions més

---

(28) "En el *Cant Espiritual*, la consideración de la flaqueza de su voluntad y el temor a condenación eterna dan lugar a versos de tremenda violencia y de sombría belleza", García López (1961), p. 109; "Este hermosos canto es de lo más noble que existe en lengua catalana", Lacalle (1955-5è), p. 148.

tòpiques o bé a copiar les paraules d'altri (de Díaz-Plaja, principalment). ¿Deu ser una casualitat que els llibres dels autors esmentats en primer lloc siguin editats a Barcelona i els dels darrers ho siguin fora dels Països Catalans? Si és una casualitat és, tanmateix, ben curiosa...

D'altra banda, un parell de característiques són comunes a la major part dels llibres estudiats. En primer lloc, la utilització de criteris extraliteraris per valorar les obres literàries (característica que no afecta només la literatura catalana sinó que, com ja ha estat dit a la Introducció, és una constant en els llibres de literatura de l'època franquista). En segon lloc, el recurs a autoritats castellanes per justificar la vàlua dels escriptors i de les obres catalanes o per augmentar-ne la credibilitat: així, el *Tirant* és una gran obra perquè Cervantes la lloà; Jordi de Sant Jordi mereix d'ésser esmentat perquè el Marquès de Santillana es dignà dedicar-li un poema amb motiu de la seva mort; i Ausiàs Marc, com si no en tingués prou amb la seva pròpia obra, necessita l'aval del seu epígon Boscà. El recurs a "l'autoritat" dels escriptors castellans posa de manifest, un cop més, la consideració de la literatura catalana com a dependent o subordinada de la castellana. L'únic autor que no cau mai en aquest parany és García López.

Finalment, em sembla important d'assenyalar la manipulació que es fa de la biografia de Lluïl o de l'argument del *Tirant*, per exemple, en alguns dels llibres estudiats (els d'Edelvives i Sáenz de Urturi-Mateo, principalment).

#### **4. La Literatura Catalana moderna i contemporània**

##### *a. Autors i obres destacats*

La tradició historiogràfica catalana anterior als anys seixanta considerava que el període comprès entre els segles XVI i XVIII havia estat nefast per a la literatura catalana: imitadora dels models, i fins i tot de la llengua, castellans, la nostra literatura no podia presentar cap obra ni cap escriptor mínimament notables. És per això que denominaren aquest període "La Decadència". Aquest plantejament — modificat, si més no parcialment, a partir sobretot de les aportacions de Jordi Rubió i d'Antoni Comas, i més recentment de les d'Albert



Rossich— és el que explica l'oblit i el desconeixement que se sol tenir respecte d'aquest període: per a molts, la literatura catalana només existeix del segle XII al segle XV i als segles XIX i XX; els segles XVI, XVII i XVIII són un parèntesi en blanc. Si aquesta era la visió general dels historiadors de la literatura durant la dècada dels cinquanta, no podem pas atribuir ignorància o mala fe als autors dels llibres estudiats, que, en general, no fan cap al·lusió a aquest període; únicament hi trobem breus referències en els de Díaz-Plaja<sup>29</sup> i García López<sup>30</sup>. Haurem d'arribar, doncs, a la Renaixença per trobar algun autor o alguna obra destacats.

Si a l'Edat Mitjana les dues referències obligades eren Llull i el *Tirant*, a l'època moderna i contemporània en trobem també dues: Verdguer, principalment, i Maragall.

Verdguer apareix en tots els llibres i antologies estudiats i hi és considerat la màxima expressió ("*la figura cumbre*") de la poesia catalana. L'aspecte que més es destaca de la seva producció és la poesia èpica, i l'obra més lloada i comentada, *L'Atlàntida*. Cal buscar l'origen d'aquest entusiasme hispànic per *L'Atlàntida* en el judici crític de Menéndez y Pelayo, que considerava aquesta obra com el poema més important de la poesia èpica hispànica i deia del seu autor que "*ante un poeta como Verdguer, la crítica de pormenor calla. Sólo nos queda aliento para leer, admirar y bendecir a Dios, que ha querido que tal maravilla se escribiese en una lengua española. [...] Gracias a él, nada tiene que envidiar España a los Tennyson, Longfellow, Carducci, Mistral y demás grandes poetas de la tierra.*"<sup>31</sup> Cal tenir en compte, a més, que *L'Atlàntida* conté una colla d'elements que havien d'agradar per força fins i tot als franquistes més acèrrims: el poema comença i acaba tenint per protagonista el jove Colom, naufrag, que sent el neguit de cercar i cristianitzar el món que hi ha d'haver més enllà de l'Atlàntic, per a la qual cosa troba ajut en la reina Isabel de Castella; els tres temes principals que es van desenrotllant al llarg de l'obra

---

(29) " *En realidad la literatura catalana no había dejado de cultivarse; pero los autores, como Vicente García, rector de Vallfogona, no tenían personalitat bastante para vigorizar la literatura en este momento eclipsada por la brillantez del idioma de Castilla*", Díaz-Plaja (1955-6è), p. 276.

(30) " *Al llegar al siglo XVI, la literatura catalana entra en un período de decadencia que se prolongará hasta comienzos del XIX. Cataluña acepta casi unánimemente el castellano como forma de expresión literaria, y el catalán quedará sólo como lengua familiar, hasta que el Romanticismo venga a rehabilitarlo*", García López (1961), p. 109.

(31) Citat a Sáenz de Urturi-Mateo (1963), p. 342.

són: el de l'esfondrament de l'Atlàntida, la naixença d'Espanya i el descobriment d'Amèrica; etc. A més de *L'Atlàntida*, la major part d'autors citen també de Verdaguer el *Canigó* (del qual destaquen les belles descripcions del Pirineu i el caràcter llegendari; ningú no parla —evidentment— en aquest cas de poema nacional) i les poesies líriques (caracteritzades per "*una sincera emoción de tipo franciscano o místico y un estilo sencillo y popular*")<sup>32</sup>.

Un altre aspecte interessant —i controvertit— de Verdaguer és el de la seva vida. Respecte d'això, és oportú d'assenyalar que, dels tres llibres que se n'ocupen —Lacalle (1955-6è), Edelvives (1958) i Sáenz de Urturi-Mateo (1963)—, només el primer en dona una versió correcta. Els altres dos n'ometen els elements més importants i definitoris (les profundes desavinences amb la jerarquia eclesiàstica, per exemple, es converteixen en unes imprecises "*contrariedades*") i en presenten només els aspectes més carrinçons, lligats a una religiositat infantil de "vides de sants". Em semblen tan descarades aquestes manipulacions que no em sé estar de reproduir una d'aquestes versions de la vida de "Sant" Jacint Verdaguer:

*Poeta de grandes vuelos, afianzó la "Renaixença catalana". Nació en Folgarolas (Barcelona), siendo su misma madre la que le inició en la poesía.*

*Ya a los once años empezó sus estudios sacerdotales en el Seminario de Vich. Fue luego premiado en varios Juegos Florales, a los que acudía a pesar de su extrema timidez. En uno de ellos trabajó gran amistad con Federico Mistral. En el seminario, además de la cultura teológica, adquirió conocimientos enciclopédicos, hasta de Botánica y Geología.*

*Hecho sacerdote, Mosén Verdaguer desempeñó santamente su misión, primero en Viñolas de Orís; luego, como capellán de la Traslántica, y por último, como capellán del famoso y santo Marqués de Comillas. En contra de su voluntad, porque siempre rehuyó todos los honores, fue solemnemente coronado como "poeta de Cataluña"<sup>33</sup>.*

---

(32) García López (1961), p. 272.

(33) Sáenz de Urturi-Mateo (1963), p. 341.

La segona figura més destacada de la literatura catalana moderna i contemporània és Joan Maragall, equiparable per a alguns autors a Verdaguer<sup>34</sup>. El fet que Maragall tingui una producció assagística important en castellà i que es plantegés en diversos moments el problema d'Espanya —coincidint en certa manera amb els homes de la "Generación del 98", amb algun dels quals mantingué relació— explica, probablement més que no pas la seva obra poètica, la importància que se li dóna des d'una òptica hispànica. La referència que fan alguns dels llibres a la utilització per part de Maragall del català i del castellà no és sempre prou exacta; així, Díaz-Plaja comenta que Maragall "*se dedicó al periodismo en castellano, usando para la poesía la lengua catalana*"<sup>35</sup>, i Sáenz de Urturi-Mateo afirma que "*escribió con la misma soltura en castellano y en catalán*"<sup>36</sup>. En realitat, Maragall escriví en català tota la seva poesia i en aquesta llengua i en castellà els assaigs i articles periodístics. D'altra banda, un tòpic sobre Maragall que es repeteix en diversos llibres és el del seu franciscanisme<sup>37</sup>; García López és qui més s'allunya d'aquest tipus de plantejaments i qui fa una valoració més acurada, a partir bàsicament de criteris literaris, de l'aportació maragalliana.

Una tercera figura d'aquest període que també destaquen la major part dels llibres estudiats és la d'Àngel Guimerà. Considerat el creador del teatre a Catalunya, és elogiat principalment per les seves obres *Mar i Cel* i *Terra Baixa*. Algun autor —Edelvives (1958), que es caracteritza pel seu integrisme i per la seva forta càrrega religiosa— li recrimina la seva antireligiositat:

*Los prejuicios antirreligiosos de Guimerá perjudican a muchas de sus creaciones, por ejemplo la primera (Galla Placidia), su obra maestra*<sup>38</sup>.

---

(34) "*Sus composiciones en catalán sólo admiten comparación con las de Verdaguer*", Quintanilla (1970), p. 267.

(35) Díaz-Plaja (1970), p. 237.

(36) Sáenz de Urturi-Mateo (1963), p. 343.

(37) "*Maragall es, sobre todo, un espiritualista, pero (como San Francisco) aspira al idealismo a través de la armonía del mundo que le lleva hasta Dios*", Díaz-Plaja (1955-6è), p. 293; "*Su poesía está transida de hondo espiritualismo franciscano*", Edelvives (1958), p. 353.

(38) Edelvives (1958), p. 352.

Altres autors de la Renaixença i modernistes que també mereixen l'atenció dels autors dels llibres de text estudiats són: B.C. Aribau, J. Rubió, M. Milà, T. Llorente, S. Rusiñol, I. Iglésias, M. Costa, J. Alcover, N. Oller, Víctor Català, P. Bertrana i J. Ruyra; els comentaris que es fan de llurs obres són, però, molt breus i en molts casos es redueixen a la simple reproducció del títol d'una o de dues d'aquestes obres.

Quant als escriptors catalans del segle XX, l'esment que en fan els diferents llibres és divers: els més recents —Quintanilla (1970) i Díaz-Plaia (1972)—, curiosament, no en citen cap; Edelvives (1958), Correa-Lázaro (1963) i Sáenz de Urturi-Mateo (1963) parlen dels principals autors noucentistes (J. Carner, C. Riba, J.M. López, i Guerau de Liost) i també de J.M. de Sagarra, J. Pla, J.V. Foix i T. Garcés; García López va actualitzant les seves referències a mesura que fa noves edicions del seu llibre (en el de 1961, hi figuren els escriptors esmentats anteriorment; en el de 1963, hi afegeix J. Salvat-Papasseit, Pere Quart, S. Espriu, J. Vinyoli, M. Llor, S. Juan, J. Sarsanedas, J.M. Espinàs i M. de Pedrolo; i en la de 1971, hi apareixen, a més, J. Palau i Fabre, B. Bonet, F. Vallverdú, M. Rodoreda, J. Sales i P. Calders). En tots els casos, però, les referències es limiten a una llista de noms: ni es mencionen ni comenten les obres, ni es donen referències biogràfiques. La literatura catalana del segle XX es converteix, així, en una tirallonga de noms i cognoms en lletra menuda, sense cap mena de visió general ni de valoració. Ben poc interès pot despertar una literatura presentada d'aquesta manera en els alumnes de Batxillerat.

Una menció a part cal fer de la figura i l'obra d'Eugeni d'Ors, *Xènius*, que és considerat en tots els llibres estudiats com un dels intel·lectuals més penetrants i influents de tot Espanya —al costat d'Ortega— durant la primera meitat d'aquest segle. Tots els llibres esmenten la seva etapa catalana, però s'estenen sobretot en l'etapa castellana, que consideren que és la millor<sup>39</sup>. De l'obra catalana citen el *Glossari* i la novel·la *La ben plantada*.

---

(39) "En castellano ha compuesto la parte más notable de su obra", Correa-Lázaro (1963), p. 355; "Posteriormente escribió en castellano y en este idioma está la mayor y mejor parte de su producción", Sáenz de Urturi-Mateo (1963), p. 468.

### b. Valoració

Les observacions fetes al llarg d'aquest apartat, centrat en l'estudi del tractament de la literatura catalana moderna i contemporània, menen a unes conclusions semblants a les emeses en l'apartat referent a la literatura medieval. Concretament: els llibres que destaquen per la seva atenció envers la literatura catalana, el seu rigor i la seva objectivitat són els de Lacalle, Díaz-Plaja i García López; i, entre aquests, sobresurt el darrer, no pas perquè dediqui més espai que els altres als autors catalans, sinó per dues raons bàsiques: la concisió i l'objectivitat dels criteris exposats i l'intent de reflectir l'estat de la literatura catalana fins a l'època actual amb la incorporació d'escriptors contemporanis. Al pol oposat se situen els llibres d'Edelvives i de Sáenz de Urturi-Mateo, farcits d'inexactituds i de prejudicis integristes religiosos i polítics <sup>40</sup>.

La mancança principal dels llibres de text estudiats és que hom no pot treure'n una visió de conjunt de la literatura catalana. Únicament es presenten amb un cert detall alguns autors —ben pocs, altrament—, sempre de forma aïllada, sense gaires referències al context socio-cultural i literari en què s'inscriuen. Sovint, autors sense cap mena de relació (Verdaguer, Oller, Maragall, Carner...) apareixen de costat, com si tots pertanyessin a un mateix moviment literari. Aquest tipus d'actuació té l'expressió màxima en la presentació dels autors del segle XX, la simple relació juxtaposada dels quals esdevé totalment mancada de sentit.

És molt significatiu, d'altra banda, que només un llibre —el de García López— faci referència a escriptors de la postguerra. ¿És que els autors dels altres llibres en desconeixen l'existència o bé és que participen activament en l'intent d'anorrear la llengua i la literatura catalanes emprès pel franquisme?

Els llibres estudiats, tot i els aspectes "espanyolistes" que n'he anat assenyalant (sobretot els referits a la llengua), no presenten el to bel·ligerant i anticatalanista dels de la immediata postguerra, fets per autors compromesos directament amb el règim dictatorial. En aquest sentit, la valoració que es fa de la Renaixença no té les connotacions polítiques que tenia per exemple, la de José Rogerio

---

(40) Precisamente, F. Valls, en l'obra *La enseñanza de la literatura en el franquismo*, situa els llibres d'Edelvives entre els que "representan el pensamiento más ortodoxo, tradicionalista y reaccionario" del franquisme (p. 73).

Sánchez en els llibres de l'any 1939. Aquest autor, en parlar de la restauració dels Jocs Florals, comentava que "*al amparo de la emoción poética, crecía un intento de disolución de la unidad de la Patria; una tendencia disasociadora y separatista*"<sup>41</sup>. En els llibres estudiats, només en un cas apareix una afirmació d'aquest tipus, bé que molt més atenuada, i és en el ja massa citat llibre de Sáenz de Urturi-Mateo:

A primeros de siglo (XIX), empezaron a publicarse dos revistas: *El Europeo* y *El Vapor*, que introdujeron, a la vez, el gusto por lo romántico y la afición a la literatura escrita en catalán, con las consecuencias literarias, lingüísticas y hasta políticas consiguientes<sup>42</sup>.

## **5. Conclusions**

Al llarg de tot l'article ja he anat avançant valoracions i conclusions generals sobre l'objecte del present estudi. Recapitulant, podem dir que els llibres de text de literatura de l'època franquista reflecteixen amb més o menys intensitat els criteris que les autoritats franquistes volien imposar respecte de la llengua i la literatura catalanes, els seus intents de presentar el català com un llenguatge vulgar i inculte, apte exclusivament per als usos familiars. A més, la minsa atenció que els llibres estudiats dediquen a la literatura catalana i la superficialitat amb què la consideren són un exponent clar de la menysvaloració d'aquesta literatura i de l'interès que posaren les autoritats educatives de l'època a donar-ne una visió totalment supeditada a la literatura espanyola, considerada absolutament superior.

D'altra banda, en els comentaris que fan alguns autors sobre la contribució de les literatures no castellanes a la glòria de la literatura espanyola i sobre llur valor hispànic ("*Además de la literatura castellana, [...] debemos recordar algunos escritores que, escribiendo*

---

(41) Citat per F. Valls, *op. cit.*, p. 165.

(42) Sáenz de Urturi-Mateo (1963), p. 341.

do en sus lenguas vernáculas han contribuido también a la gloria de la literatura española, y deben ser orgullo de todos, porque constituyen el patrimonio común de nuestras letras" <sup>43</sup>; "Debemos ver en estos creadores de belleza en lengua catalana grandes valores hispánicos a los que tenemos que conocer para enorgullecernos de nuestra inmensa riqueza espiritual" <sup>44</sup>), no cal veure-hi sinó la utilització dels típics arguments de l'època franquista amb els quals, a partir de criteris polítics i no pas literaris, es valoraven les obres literàries i es decidia quins eren els bons escriptors i quins els dolents; criteris que havia deixat ben clars Serrano Suñer l'any 1939 en unes declaracions realitzades setmanes abans de la conquesta de Barcelona, en les quals feia explícites les característiques que havia de tenir l'ocupació de Catalunya:

*Respetaremos la vida íntima, el "substractum" profundo de Cataluña, familiar, social, económico. ¿El lenguaje catalán? ¿Por qué no? Si el catalán es un factor y un vehículo de separatismo, lo combatiremos. [...] Si el catalán es un elemento de la grandeza de la Patria, ¿por qué no respetarlo, como respetó Francia los versos de Mistral y España los de "La Atlántida"? Un lenguaje puede ser expresión de hispanidad o de antihispanidad. Si lo primero, ¿por qué no hemos de considerar que las formas de expresión forman parte del destino histórico y nacional de España? Si lo segundo, esté usted seguro de que se nos encontrará siempre en el puesto del más implacable combate* <sup>45</sup>.

---

(43) Díaz-Plaja (1970), p. 206.

(44) Díaz-Plaja (1955-6è), p. 19.

(45) Citat per J. Benet, *op. cit.*, p. 230-231.

## Bibliografia

- BENET, J. (1978): *Catalunya sota el règim franquista (1a. part)*. Barcelona, Ed. Blume.
- FERRER, F. (1985): *La persecució política de la llengua catalana*. Barcelona, Ed. 62
- "Fascismo y educación", *Cuadernos de Pedagogía*, suplement núm. 3, setembre 1976.
- GUARDIOLA, C.J. (1980): *Per la llengua, llengua i cultura als Països Catalans 1939-1977*. Barcelona, Ed. La Magrana.
- "La literatura catalana sota el franquisme (1939-1953)", dossier publicat al núm. 6 de la revista *L'Avenç*, octubre 1977, p. 19-47.
- MONÉS, J. (1981): *L'escola a Catalunya sota el franquisme*, Barcelona, Ed. 62 - Rosa Sensat.
- PUELLES, M. (1980): *Educación e ideología en la España contemporánea (1767-1975)*, Barcelona, Ed. Labor.
- UTANDE, M. (1975): "Treinta años de Enseñanza Media (1938-1968)", *Revista de Educación*, núm. 240, p. 73-86.
- VALLS, F. (1983): *La enseñanza de la literatura en el franquismo (1936-1951)*, Barcelona, Ed. Antoni Bosch.

## Apèndix

Relació, per ordre alfabètic d'autors, dels llibres estudiats:

- CORREA, E. - F. LAZARO, *Lengua española y literatura. Cuarto curso*, Salamanca, Ed. Anaya, 1960. (Reimpressió idèntica de l'any 1966).
- CORREA, E. - F. LAZARO, *Curso de literatura (española y universal). Sexto curso*, Salamanca, Ed. Anaya, 1963. (Reedició de 1971, lleugerament actualitzada.)
- CORREA, E. - F. LAZARO, *Antología literaria. Sexto curso*, Salamanca, Ed. Anaya, 1965.
- DÍAZ-PLAJA, G., *Teoría e historia de los géneros literarios. Lengua española y literatura. Cuarto curso*, Barcelona, Ed. La Espiga, 1942.
- DÍAZ-PLAJA, G. *Historia de la literatura universal a través de la crítica y de los textos (5º curso)*, Barcelona, Ed. La Espiga, 1949.
- DÍAZ-PLAJA, G. *Lengua y literatura. Cuarto curso. Iniciación a la literatura (desde Cervantes a nuestros días)*, Barcelona, Ed. La Espiga, 1954.



- DI A Z-PLAJA, G., *Historia de la literatura universal y española. Volumen I. 5º curso*, Barcelona, Ed. La Espiga, 1955.
- DI A Z-PLAJA, G., *Historia de la literatura universal y española. Volumen II 6º curso*, Barcelona, Ed. La Espiga, 1955.
- DI A Z-PLAJA, G., *La literatura. Su técnica y su historia. Grado elemental. Cuarto curso*, Barcelona, Ed. La Espiga, 1967.
- DI A Z-PLAJA, G., *Lengua y literatura. Cuarto curso*, Barcelona, Ed. La Espiga, 1970.
- EDELVIVES, *Historia de la literatura. Sexto curso*, Saragossa. Ed. Luis Vives, 1958.
- EDELVIVES, *Lengua española. Antología. Sexto curso*, Saragossa, Ed. Luis Vives, 1963. (Reedició de 1971, amb el títol *Antología de la literatura* i amb alguns textos canviats.)
- ELIZALDE, I., *Lengua y literatura españolas. Cuarto curso*, Saragossa, Ed. Hechos y dichos, 1963.
- GARCÍA LÓPEZ, J., *Historia de la literatura española y universal. Antología. Sexto curso*, Barcelona, Ed. Teide, 1958. (Reedició de 1973, ampliada amb autors actuals.)
- GARCÍA LÓPEZ, J., *Historia de la literatura. Sexto curso*, Barcelona, Ed. Teide, 1961. (La 5ª edició, de 1963, conté algunes modificacions a l'època actual; la 14ª, de 1971, en conté algunes més; i la 17ª, de 1973, és idèntica a l'anterior.)
- GARCÍA LÓPEZ, J. - C. PLEYAN, *Teoría literaria e historia de los géneros literarios*, Barcelona, Ed. Teide, 1980. (Reimpresió de 1967)
- LACALLE, A., *Historia general de la literatura. Quinto curso*, Barcelona, Ed. Bosch, 1952.
- LACALLE, A., *Lengua y literatura. Quinto curso de Bachillerato (Vol. I, Parte teórica; Vol. II, Lecturas)*, Barcelona, Ed. Bosch, 1955.
- LACALLE, A., *Lengua y literatura. Sexto curso de Bachillerato (Vol. I, Parte teórica; Vol. II, Lecturas)*, Barcelona, Ed. Bosch, 1955.
- LÓPEZ DE LARRINZAR, E. - C. PEDROSA, *Lengua española y literatura. Bachillerato elemental. 4º año*, Madrid, Ed. S.M., 1961.
- QUINTANILLA, E., *Historia de la literatura. Sexto curso*, Lleó, Ed. Everest, 1970.
- ROS, F. - J. SAURA, *Preceptiva literaria. Cuarto curso*, Barcelona, Ed. Estudio, 1947.
- SÁENZ DE URTURI, M. - V. MATEO, *Historia de la literatura. 6º curso*, Madrid, Ed. S.M., 1963.
- SUAREZ, G., *Lengua y literatura. Antología*, Madrid, Ed. S.M., 1967.

## Abstracts

*Durante la época franquista, la enseñanza fue uno de los principales vehículos de inculcación ideológica de que se sirvió el régimen para transmitir y consolidar los valores sobre los cuales se asentaba, y de ello son un testimonio excepcional los libros de texto. En este artículo se presentan los resultados de un estudio sobre la visión que los libros de texto de aquel período daban de la lengua y la literatura catalanas. Aunque la mayor parte de los libros analizados corresponden a la década de los 60, los resultados son bastante reveladores: destacan las manifestaciones de superioridad (el carácter imperial) de la lengua castellana sobre las demás lenguas del Estado español y el confu-sionismo sobre la unidad lingüística de los Países Catalanes; por otra parte, se comprueba a cada paso una actitud deliberada de pre-sentar la literatura catalana como una literatura obsoleta.*

*Pendant toute la période franquiste, l'enseignement fut l'un des principaux véhicules d'endoctrinement idéologique que le régime avait utilisé pour transmettre et consolider ses propres valeurs. Les livres scolaires en sont des témoignages exceptionnels. Cet article présente les résultats d'une étude qui a été faite sur la perception que les livres de texte de cette période donnaient de la langue et la littérature catalanes. Bien que la plus grande partie des livres analysés appartient à la décade des années soixante, les résultats sont suffisamment révélateurs: les manifestations de supériorité (caractère impérial) de la langue castillane se détachent par-dessus toutes les autres langues de l'état espagnol. Quant au catalan, on y trouve un grand confusionnisme en ce qui concerne l'unité linguistique des Pays Catalans. Par ailleurs, il y a constamment une attitude délibérée de présenter la littérature catalane comme une littérature obsolète.*

*During the Franco period, education was one of the foremost means of inculcating ideology, used by the regime to transmit and consolidate the values upon which it was built, and weighty evidence of this is provided by the textbooks. This article is a description—based on a recent study—of the way in which Catalan language and literature was viewed in the textbooks of the period. Even though most of the books analysed come from the 60s the results are fairly revealing. They show in particular the way Castilian was presented as a superior (imperial) language, in comparison with the other languages of the Spanish State. And the linguistic unity of the Catalan-speaking areas is thrown into doubt. Moreover, one can see a deliberate attempt to present Catalan literature as obsolete.*